

SOCIÁLNÍ VYJEDNÁVÁNÍ V OSTRAVSKO-KARVINSKÉM UHELNÉM REVÍRU V LETECH 1920–1925¹

Viola Suchánková

DOI 10.69108/slsb.2025.1.01

Viola Suchánková: Social Conflict and Negotiation in the Ostrava-Karviná Coal District between 1920 and 1925.

The presented study deals with the strike movement taking place among miners from the Ostrava-Karviná coalfield. The causes of miners' strikes, and the attitudes of trade union representatives are presented and analysed here, on the basis of contemporary newspapers and archival material, consisting mainly of state police agenda and papers of administrations regional of mining companies. The essence of the social disputes in the period of question often arose from the political rivalry between the communist and social democratic parties for the favour of workers' votes. Among other things, the study also deals with the issue of collective agreements, as a very important and often neglected source for this topic.

Key Words: Miner, Strike, Ostrava-Karviná District, Wages, Trade Unions, Communism, Social Democracy

Úvod do problematiky

Hornické stávky v ostravsko-karvinském kamenouhelném revíru během prvním republiky navazují na silnou tradici stávkového hnutí v období monarchie.² Vzhledem k odbytovým problémům v revíru a celkové drahotní situaci v Československu hrozili zaměstnavatelé hromadným propuštěním z práce, což by s ohledem na sociální postavení dělníků v uhelném průmyslu mohlo být fatální. Jako forma obrany se naskýtal legislativně povolené organizování stávek pod záštitou odborových organizací. Mimo to po vzniku Komunistické strany Československa zavládlo na území ostravsko-karvinského revíru politické soupeření mezi komunisty a sociální demokracií o přízeň dělnických hlasů. Kvůli politickému soupeření vznikaly stávky a demonstrace vyvolané komunisty, jež neměly jen hospodářské motivy, ale lze na jejich pozadí sledovat snahu komunistů využít sociální situace k prosazení svých politických zájmů.

Tématika dělnického hnutí byla v historiografii frekventovaná zejména v období před rokem 1989. V této době vznikala díla zahrnující převážně starší období v rámci studia sociální demokracie,³ ale také díla zasahující do první republiky.⁴ Otázkou hornických

¹ Tato studie vznikla jako výstup projektu studentské grantové soutěže reg. č. SGS11/FF/2024 Společnost v pohybu. Variety československé modernity, řešené v roce 2024 na Filozofické fakultě Ostravské univerzity.

² Vývojem stávkového hnutí během období monarchie se zabýval například Stanislav Knob ve své disertační práci. Viz Stanislav KNOB, *Stávky v rakouském Slezsku v letech 1948–1918*, Ostrava 2011 (nepublikovaná disertační práce).

³ Například Zdeněk ŠOLLE, *Dělnické hnutí v českých zemích koncem minulého století (1887–1897)*, Praha 1951; pro Ostravsko Stanislav ADAMČÍK, *Dělnické hnutí na Ostravsku do roku 1900*, Ostrava 1955.

⁴ Například Jan GALANDAUER, *Od Hainfeldu ke vzniku KSČ. České dělnické hnutí v letech 1889–1921*, Praha

bojů v ostravsko-karvinském kamenouhelném revíru během prvorepublikového období se zabývala například Milada Purkyňová⁵ nebo Jan Steiner.⁶ Po roce 1989 zájem o tuto tematiku pohasl a autoři se začali věnovat kupříkladu otázce podnikatelstva, šlechty nebo občanské společnosti. V současnosti se objevují práce, které zpracovávají dílčí témata, jež lze využít ke studiu stávkového hnutí.⁷ Pro ekonomický vývoj v revíru jsou významné publikace o hornictví ostravsko-karvinského Jiřího Majera⁸ a Iva Černého a kolektivu.⁹ Obě práce zahrnují široké spektrum hornických témat, ovšem jen velmi okrajově se dotýkají problematiky hornických sociálních nepokojů. Mimo tyto práce se lze opřít o literaturu ke kolektivním smlouvám¹⁰ a práce k odborovým organizacím, jež jsou nedílnou součástí sociálního dialogu.¹¹

Z pramenného materiálu je významný fond Policejního ředitelství v Moravské Ostravě uložen v Zemském archivu v Opavě a fondy jednotlivých společností vlastníci uhelné doly uložené v Archivu Slezská Ostrava. K doplnění narativu se příhodně nabízí využít stranický tisk. Díky periodicitě je možné sledovat bezprostřední dobové reakce na danou problematiku v delším časovém sledu.¹²

Období první poloviny 20. let 20. století je zvoleno z důvodu rozsáhlého množství pramenného materiálu. Sociální dialog v hornickém prostředí zahrnující stávky je velmi obsáhlé téma, které by nebylo možné zpracovat v krátkém rozsahu. Ve zkoumaném období se nově vzniklá republika potýkala s poválečným uspořádáním. Bezprostředně po válce se hospodářství republiky nacházelo v extrémním úpadku, a to převážně kvůli velkému nasazení ve válečném průmyslu, který se musel přetransformovat na průmysl mírový, což komplikoval nedostatek surovin, potravin i základních potřeb.¹³ V této době byl průmysl

1986; pro Ostravsko Andělín GROBELNÝ – Bohumil SOBOTÍK, *Dělnické hnutí na Ostravsku*, Ostrava 1957; Miloš DOHNAL – Eva HÁJKOVÁ – Vladimír MARIÁNEK, *Z dějin dělnického hnutí na Ostravsku za předmnichovské republiky*, Ostrava 1964.

5 Milada PURKYŇOVÁ, *Úloha KSČ v prvních obranných hornických bojích na Ostravsku v letech 1921–1922*, in: Ostrava. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města, sv. 9, Ostrava 1977, s. 73–97.

6 Jan STEINER, *Za jednotnou frontu proti kapitálu. Základní otázky vedení třídních bojů a politiky KSČ v Ostravské průmyslové oblasti v letech 1924–1925*, Ostrava 1969.

7 Významným autorem je Jakub Rákosník, který se dotýká témat demytizace sociálních otázek první republiky. Viz Jakub RÁKOSNÍK, *Odvracená tvář meziválečné prosperity. Nezaměstnanost v Československu v letech 1918–1938*, Praha 2008.; TÝŽ, *Zásady ochrany a boje nezaměstnaných v kontextu programu KSČ v letech 1921–1938*, in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, sv. 1, Praha 2003, s. 41–63; TÝŽ, *Naše zlatá léta: Mýtus ekonomické vyspělosti první republiky*, Dějiny a současnost, roč. 30, 2008, č. 3, s. 14–16.

8 Jiří MAJER a kol., *Uhelné hornictví v ČSSR*, Ostrava 1985.

9 Ivo ČERNÝ, Ivo a kol., *Uhelné hornictví v ostravsko-karvinském revíru*, Ostrava 2003.

10 Zdeněk DEYL, *Kolektivní smlouvy v Československu 1918–1938*, Praha 1987; Václav DUNDR, *Kolektivní smlouvy pracovní*, Praha 1924.

11 František ČAPKA, *Odbory v českých zemích v letech 1918–1948*, Brno 2008; Vladimír DUBSKÝ a kol., *Historický vývoj rudých odborů*, Praha 1989; V. DUBSKÝ a kol., *Nástin dějin československého odborového hnutí*, Praha 1963.

12 Viz tisk sociálně demokratický (*Duch času*, *Nová doba*, *Rudý kraj*, *Náš kraj a Hlas lidu*), komunistický (*Rudé právo*, *Dělnický deník*), národně demokratický (*Národní listy*), národně socialistický (*České slovo*) a agrární (*Venkov*).

13 Vladislav LACINA, *Zlatá léta československého hospodářství 1918–1929*, Praha 2000, s. 73.

pouze na 50 % z původní předválečné průmyslové výroby; úrovně roku 1913 dosáhl až v roce 1924, a to díky růstu kapitálových investic a doplnění nových průmyslových kapacit.¹⁴

Ostravsko-karvinský revír se během první republiky potýkal mimo jiné s vícedenními stávkami – generálními či všeobecnými, jejichž příčiny stály převážně na mzdových požadavcích a vycházely z již dlouhodobě neudržitelné ekonomické situace. Tento typ stávek byl výsledkem neúspěšného jednání jednotlivých aktérů. Komunistická strana požadovala okamžité zvýšení mezd, i přes fakt, že docházelo k odbytovým krizím a zvýšení mezd by způsobilo hromadné propouštění horníků ze zaměstnání. Sociální demokracie také stála za požadavkem zvýšení, přesto hledala kompromisy mezi dělníky a podnikateli, aby nedošlo ke zbytečným stávkám, jež by dělnictvu naopak uškodily. Sociálně demokratičtí zástupci se více přiklínili k drahotným příspěvkům, které měly být vypláceny po dobu trvání drahoty. *V rámci studie jsou zpracovány pouze jednodenní stávky, jakožto fenomén, který se během zkoumaného období objevoval častěji a lze tyto stávky v rámci výzkumu rozdělit do určitých skupin.* Ke studiu těchto stávek je potřeba znát obsah kolektivních smluv, poněvadž je na ně často odkazováno v pramenech.¹⁵

Pro studium hornických stávek jsou kolektivní smlouvy cenným zdrojem informací, kde se převážně dozvídáme o sociálním zabezpečení horníků a mzdových podmínkách. Jedná se o hromadné smlouvy uzavírané pro větší počet zaměstnanců o mzdových a pracovních podmínkách. Tyto smlouvy lze následně porovnat s výpověďmi například ze šachetních schůzí, kde se horlivě debatovalo o nedodržení kolektivních smluv ze stran podnikatelů, v tomto případě majitelů dolů. Obecně kolektivním smlouvám a jejich významu pro dělnictvo se věnovali kupříkladu Zdeněk Deyl¹⁶ či Václav Dundr.¹⁷ Václav Dundr se pokusil stručně popsat obsah kolektivních smluv, více méně se ale zabýval četností uzavřených smluv pro období let 1919–1921. Konkrétní příklady představil Zdeněk Deyl ve své práci, t ale postrádá ukázkou smluv pro ostravsko-karvinský revír.

Nedílnou součástí sociálního dialogu, jež po neúspěšném vyjednávání přešel ve zkoumané stávky, byli významní představitelé odborových organizací – Josef Pergl a František Trlík za Mezinárodní všeodborový svaz patřící mezi rudé odbory nebo Karel Brožík a František Pollmann za sociálně demokratický Svaz horníků spadající pod Odborové sdružení československé. Odborové organizace¹⁸ v *meziválečném období*

14 Eduard KUBŮ – Jaroslav PÁTEK a kol., *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Praha 2000, s. 93.

15 Obsah kolektivních smluv pro ostravsko-karvinský revír lze najít v Archivu Slezská Ostrava (viz I/3 SDF, a.s., Důl Zárubek, č. kart. 35; I/8 SDF, a.s., Důl Herbert, č. kart. 19; I/17 BaHS, a.s., Důl Ludvík, č. kart. 4).

16 Z. DEYL, *Kolektivní smlouvy*.

17 V. DUNDR, *Kolektivní smlouvy*.

18 Za nejvýznamnější dělnické organizace, působící v ostravsko-karvinském revíru, můžeme považovat Svaz horníků (Československá sociální demokracie) a Union der Bergarbeiter (Německá sociální demokracie). Na základě zkoumání kolektivních smluv lze hovořit ještě o Jednotě československých horníků (Česká strana národně sociální), Svazu československých horníků křesťansko-sociálních nebo Národním sdružení odborových organizací v Moravské Ostravě (Československá národní demokracie) a Mezinárodní všeodborový svaz s hlasem komunistů. Viz Archiv Slezská Ostrava, I/3 SDF, a.s., Důl Zárubek, č. kart. 35.

byly významnou složkou v životě dělníka, poněvadž usilovaly o lepší pracovní podmínky a angažovaly se ve mzdových otázkách. Mezi horníky působila silná tradice odborové působnosti¹⁹ a byli nejorganizovanějším odvětvím působícím v odborových organizacích v Československu.²⁰

Cílem studie je analyzovat příčiny kolektivního odporu horníků v ostravsko-karvinském kamenouhelném revíru v první polovině 20. let 20. století. Vzhledem k obsáhlosti tématu je pozornost věnována drahotě jako klíčovému činiteli rostoucího sociálního napětí a jednodenním stávkám jako specifické formě protestu. Tyto stávky jsou v práci dále rozděleny do kategorií podle jejich charakteru. Práce také zohledňuje roli kolektivních smluv jako významnému prostředku vyjednávání mezi zaměstnanci a zaměstnavateli.

Drahota jako primární činitel

Situace v hornictví během první republiky se mohla zdát příznivá, vzhledem ke skutečnosti, že na české země připadlo až 87 % území s těžbou černého uhlí z rozpadlé monarchie, z toho tři čtvrtiny území připadly na ostravsko-karvinskou pánev.²¹ Hornictví ovšem bylo nuceno si uhájit exportní odbytiště, která dávala přednost levnějšímu černému uhlí z Polska. Mimo to tuzemský odbyt uhlí kolísal v závislosti na příjmech obyvatelstva. V neposlední řadě bylo hornictví zatíženo uhelnou dávkou, která na počátku 20. letů činila zhruba 30 % z prodejní ceny a pouze částečně klesala.²² Pro Čechy byl odkup ostravského uhlí značně nevýhodný kvůli vzdálenosti, a tudíž vyšší dovozní ceně, proto odebírali levnější černé uhlí z menších revírů (Kladensko, Rakovnicko). Uhlí z revíru se tedy vyváželo spíše na Slovensko a do střední a východní Evropy, kde nebyl až tak vysoký odbyt a musela se nastavit jiná cenová sazba, a to převážně kvůli tomu, že se jednalo o nástupnické nebo chudé státy. Zároveň zde panoval tvrdý konkurenční souboj s polským uhlím. V neposlední řadě lze připomenout přirozené výkyvy v produkci i odbytu, které byly naprosto běžnou skutečností, což vyvolávalo podnět k veřejným nepokojům mezi hornictvem. V případě takového výkyvu se horníci mohli uchýlit například právě k jednodenním stávkám. Za předpokladu, že se toto kolísání spojilo s všeobecnou drahotou, mohlo naopak docházet k výskytu vícedenních či generálních stávek daného revíru, což značně omezovalo nejen celkový pracovní výkon, ale také samotnou produkci a odbyt uhlí.

Právě drahota byla zásadním činitelem, který ovlivňoval sociální situaci obyvatel. Ta zasahovala nejen do životního standardu zkoumané sociální skupiny, ale využívala se jako narativ, který přiživovala komunistická strana. Drahota se mimo jiné projednávala

19 F. ČAPKA, *Odbory*, s. 48, 56.

20 Věra OLIVOVÁ a kol., *Z dělnických bojů v letech 1921–1923*, Praha 1960, s. 93.

21 E. KUBŮ – J. PÁTEK a kol., *Mýtus*, s. 113.

22 J. MAJER a kol., *Uhelné hornictví*, s. 157.

i mezi politickými stranami a ve vládních kruzích.²³

Horníkům z ostravsko-karvinského revíru se dostávalo různých příspěvků. Jako příklad lze zmínit stěhovací příspěvky, které vyplácely správy jednotlivých závodů po přestěhování do závodních bytů, nebo mimořádné peněžitě odměny (cca 500 Kč) za dlouholetou pracovní činnost.²⁴ Podle kolektivních smluv měli horníci nárok na deputátní uhlí, což činilo pro ženaté dělníky bez rozdílu kategorie pracující na závodě více jak jeden rok 3,5 q uhlí měsíčně. Rovněž také ženatí dělníci mohli zažádat o vyvezené důlní dřevo, které již nebylo potřeba k dalšímu užití na závodě. Dále se vyplácel dětský příspěvek na děti manželské i nemanželské, vnuky, sourozence a sirotky po sourozencích a měsíční příspěvek na bydlení.²⁵ Mimo jiné byly horníkům nabízeny potraviny za snížené ceny, příplatky na maso a mouku, a to převážně v poválečných letech, aby bylo zabráněno hladovým stávkám, ovšem tyto příspěvky byly zrušeny po ustálení situace již v roce 1923.²⁶

Vývoj mezd lze sledovat v kolektivních smlouvách, které se měnily v závislosti na situaci v revíru. Právě díky stávkám se dařilo pozměnit kolektivní smlouvy, což ne vždy bylo dostačující. Suma sumárum je možno tvrdit, až na výjimky, že stávková situace v revíru byla primárně akcí za zvýšení hornických mezd z důvodu vysokých cen životních potřeb. Významným prostředníkem mezi horníky a majiteli dolů byly závodní a revírní rady²⁷, jež se řídily zákonem o závodních a revírních radách. Jejich úkolem bylo mimo jiné dohlížet na dodržování ujednaných mzdových smluv a tlumit nespokojenosti dělníků v revíru.

Citelný pokles havířských mezd proběhl mezi lety 1922 a 1923, kdy v roce 1922 se průměrný havířský výdělek pohyboval okolo 45 Kč za směnu a havíři pracující při opravách ve vtažné nebo výdušné jámě dostávali 46 Kč za směnu v suchém prostředí, v mokřem prostoru dokonce až 50 Kč. Naopak v následujícím roce klesla průměrná mzda havíře na 39,15 Kč za směnu a stejně tak klesla mzda pro havíře pracující při opravách ve vtažné nebo výdušné jámě – a to 40 Kč za směnu při práci v suchu a 43,50 Kč za směnu v mokru.²⁸ V roce 1922 se revír ocitl v komplikované situaci, poněvadž se silně projevila krize v průmyslu, která postupně zesilovala již od druhé poloviny roku 1921.²⁹

23 Významným vyjádřením o drahotě byl vládní projev z 11. února 1925, kde se vládní představitel nejen že vyjádřili k drahotní situaci, ale představili následná řešení. Viz *Odborové sdružení československé – ústřední korespondence a statistický časopis československých odborných a vzdělávacích spolků*, 15. března 1925, č. 6, s. 71–74.

24 Archiv Slezská Ostrava, I/8 SDF, a.s., Důl Herbert, č. kart. 19.

25 Archiv Slezská Ostrava, I/3 SDF, a.s., Důl Zárubek, č. kart. 35.

26 *Kamenouhelné doly ostravsko-karvinského revíru*, Ostrava 1929, s. 184–185.

27 Tyto revírní a závodní rady nahrazovaly báňská společenstva, jež byla ustanovena zákonem č. 156 ř.z. z roku 1896. Byla stanovena pro každý samostatný hornický závod trvající alespoň půl roku a s minimálním počtem dvaceti zaměstnanců. Rady byly pověřeny úkoly, které měly po dobu působení vykonávat – například podávat návrhy na zlepšení provozu, udržovat kázeň či spolupůsobit při propouštění dělníků. Viz zákon č. 144/1920 Sb. Zákon o závodních a revírních radách při hornictví.

28 Archiv Slezská Ostrava, I/3 SDF, a.s., Důl Zárubek, č. kart. 35.

29 I. ČERNÝ a kol., *Uhelné hornictví*, s. 92–93.

Poměrně vysoká mzda pro havíře, která se v podobné částce pohybovala už od roku 1920, nebyla únosná. Z toho důvodu lze konstatovat, že snížení havířské mzdy pro rok 1923 bylo adekvátní pro postupné nastartování ekonomiky v revíru. Vývoj názorů na navyšování/snižování dělnických mezd lze nejlépe reflektovat na stránkách dobového tisku patřícího jednotlivým politickým stranám.

Jedním ze zástupců dělníků, mimo sociální demokracii, byla komunistická strana, která se od počátku jejího vzniku stavěla do role „obránkyně“ a stála za nejradikálnějšími výroky pro zvýšení mezd. Rudé právo na prvních hlavních stranách publikovalo útočné články proti majitelům dolů s poutavými nadpisy, které lákaly zoufalé dělníky. V rámci každého článku na téma snižování/zvyšování mezd se vyskytovaly nářázky na podnikatele a jiný nekomunistický tisk, který zastával odlišné názory na dané téma: „*Dělníci, nechť si povšimnou, jak otravný kapitalistický tisk štví proti každému jejich spravedlivému boji.*“³⁰ „*Výzýváme proto všechny závodní výbory: Usnášejte se příští své schůzi na výzvě ku všem odborovým ústřednám, aby se sešly ihned ke společné poradě a dohodly se na jednotném postupu proti kapitalistům za účelem zvýšení dělnických mezd boje proti drahotě a odvrácení protidolových vládních předloh.*“³¹ Součástí slovníku Rudého práva bylo vyjadřování solidarity s každým odvětvím dělnického průmyslu, včetně toho hornického: „*Mohutný projev solidarity pražského proletariátu pro bojující hornictvo.*“³² V neposlední řadě tisk burcoval ke společným stávkám a bojům, jakožto jedinému správnému postupu, jak si prosadit zvýšení mezd či změny v kolektivních smlouvách: „*Vytvořte jednotnou frontu všeho hornictva!*“³³ „*[...] úspěch boje pro horníky je napolovic zajištěn, jestliže všechny podrobnosti boje budou pečlivě a do důsledku promyšleny.*“³⁴

Podobnou, přesto střízlivější rétoriku vedla i československá sociální demokracie. Razantně odmítala snížení hornických mezd v případě, že stále budou stoupat ceny zboží denní potřeby, kvůli čemuž také plně podporovala stávkové hnutí,³⁵ alespoň do té doby, dokud nedošlo ke kompromisním dohodám mezi zástupci horníků a majiteli dolů. Mimo jiné byla sociální demokracie součástí vládní koalice. Rovněž sociální demokracie zprostředkovávala ve stranickém tisku podporu stávkujícím horníkům: „*Projevy sympatií horníkům se množí. V neděli na schůzi, svolané odborovým sdružením československým, pražské dělnictvo, vyslechnuvši projevy hornických činovníků, zejména soudruha Brožíka, vyslovilo se proti snižování mezd, jež by znamenalo snížení úrovně dělnictva. [...] Také zastupitelstvo Československé Obce Legionářské přijalo projev, v němž jménem 50 000 organizovaných legionářů vyslovuje horníkům sympatie a energicky obrací se proti*

30 Rudé právo večerník, 13. srpna 1923, č. 183, s. 1.

31 Rudé právo večerník, 1. února 1925, č. 28, s. 1.

32 Rudé právo večerník, 20. srpna 1923, č. 188, s. 1.

33 Rudé právo večerník, 7. srpna 1923, č. 179, s. 1.

34 Tamtéž, 10. března 1925, č. 58., s. 4.

35 Jako příklad lze uvést článek z Duch času, 26. srpna 1923, č. 203, s. 1.

*vyděračským choutkám uhlobaronů a žádá nejostřejší opatření proti nim.*³⁶

Jak strana komunistická, tak sociálně demokratická vedly pomyslný souboj o přízeň hornictva, který se projevoval i v otázce sporu o zvýšení mezd. Sociální demokracie obviňovala komunistickou stranu, že využívá dělnický boj pro dosažení vlastních politických zájmů: *„Nyní teprve podařilo se usvědčiti komunistické štváče na Ostravsku z toho, že provozují šalebnou hru s ostravskými horníky a že chtěli mzdový boj horníků využít pro svůj stranický prospěch a vyvolati zde, aby se Moskvě zalíbili, pokus o puč. [...] Moravsko-ostravský revír byl komunistickými vůdci v dohodě s moskevským vedením vyhlédnut jako jeviště nového středoevropského puče, odtud mělo být patrně rozpoutáno nové revoluční hnutí, kterého se komunisté nemohou dočkat.*“³⁷ Naopak komunistický tisk obviňoval sociální demokracii ze spolčování s podnikateli a stávkokazectví: *„Byly doby, kdy strana sociálně demokratická vedla nesmířitelný boj proti porušování solidarity jako zradě na dělnických zájmech, proti stávkokazectví jako největšímu zločinu na spravedlivém boji dělnictva proti kapitalistickému vykořisťování. Byly doby, kdy poctiví sociálně demokratičtí dělníci honěni byli četníky, voděni v řetězech, stavěni před měšťanské soudy a uvrhováni do kriminálů pro to, že nelekali se v boji proti stávkokazectví žádných prostředků. To byly doby, kdy sociální demokracie stála ještě na zásadách třídního boje, kdy vůdcové této strany nepřičichli ještě k salonní politice, kdy nepoužívali ještě různé prebendy z pokladen kapitalistického státu, kdy nebyli ještě bohatě honorovanými členy správních rad průmyslových a bankovních podniků, kdy nebyli ještě jedním slovem zavázati k úsluhám vládnoucí buržoazii, ke škrcení dělnických bojů, k oslabování dělnického hnutí a podlamování jeho bojeschopnosti, k uvrtání dělnictva do bídy a utrpení, aby touto cestou byly zabezpečeny horentní zisky kapitalistickým kořistníkům.*“³⁸

Kolektivní smlouvy

Již výše zmíněné kolektivní smlouvy jsou výsledkem průmyslového podnikání, jež se vztahovaly na celou skupinu dělníků.³⁹ Zkoumané kolektivní smlouvy⁴⁰ byly pro hornictvo celého ostravsko-karvinského revíru stejné, nehledě na rozdílné vlastníky daných těžišť. Jedná se o zásadní dokument, který upravoval vztahy mezi zaměstnanci a zaměstnavateli. Ač tedy kolektivní smlouvy neměly v prvorepublikovém zákonodárství pevného ukotvení, lze je považovat za cenný zdroj informací pro studium hornických stávek a dozvídáme se díky nim převážně o sociálním zabezpečení horníků a mzdových podmínkách. Mimo jiné je na ně často odkazováno v archivních pramenech, jež popisují samotné zkoumané stávky.

36 Duch času, 29. srpna 1923, č. 205, s. 1.

37 Tamtéž, 4. října 1921, č. 268, s. 1.

38 *Dělnický deník*, 4. dubna 1925, č. 78, s. 1.

39 Jednou z prvních smluv, která by se dala považovat za kolektivní smlouvu, byla smlouva z roku 1848 uzavřená mezi knihtiskařskými zaměstnanci a majiteli knihtiskáren ve Vídni. Z této smlouvy vzešla kolektivní smlouva pro celý grafický průmysl pro Rakousko (1896) a obsahuje prvky, které lze vidět ve zkoumaných kolektivních smlouvách z období první republiky. Viz V. DUNDR, *Kolektivní smlouvy*, s. 6–7.

40 Nejstarší mnou zkoumaná kolektivní smlouva pochází z roku 1919 a je uložena v Archivu Slezská Ostrava. Dále lze najít smlouvy z roku 1922, 1923 a 1928.

Rakouský živnostenský řád, který recipovala nová republika, neměl žádné speciální ustanovení ohledně kolektivních smluv.⁴¹ V novele živnostenského řádu z roku 1907 se můžeme dočíst o připuštění existence podobných smluv, ty měly ustanovit pracovní dobu, mzdu nebo výpovědní lhůtu (viz § 114b).⁴² Stejná praxe fungovala i během první republiky, kdy kolektivní smlouvy byly zmiňovány v některých zákonech, ale neexistoval pro ně žádný konkrétní právní podklad. Pro hornictví se pojem kolektivní smlouva objevuje v zákonu o závodních a revírních radách při hornictví z roku 1920. Revírní rady měly spolupůsobit při uzavírání kolektivních mzdových a pracovních smluv, projednaných odborovými organizacemi, a dohlížet nad jejich dodržováním (viz § 19).⁴³ Neexistoval žádný zákon, který by ustanovil tyto smlouvy jako právně závazné a nikde nebyl stanoven obsah či jaké pracovní podmínky mají smlouvy obsahovat.⁴⁴

Vzhledem ke svému právnímu neukotvení byly smlouvy často předmětem sporů mezi zaměstnanci a zaměstnavateli. Dobová literatura přitom připouští, že právě tyto smlouvy měly zamezit nejistotě, zhoršení pracovních podmínek, chránily zaměstnavatele ve věci sporu s dělnictvem a měly udržovat sociální klid v závodě.⁴⁵ Naopak pozdější marxistická literatura využívá právního neukotvení k propagandě třídního boje mezi dělnictvem a kapitalisty. Kolektivní smlouvy pro období první republiky jsou označovány jako nástroj oslabení třídního uvědomění dělnictva a jako cesta ke zhoršení pracovních podmínek.⁴⁶

Dohlížet nad plněním těchto smluv měly právě revírní a závodní rady v hornictví, ovšem nikde se nelze dočíst, jaký postih měl nastat při nedodržování těchto smluvních podmínek. V literatuře se můžeme dozvědět pouze o tom, že smlouvy jsou závazné po dobu svého trvání a zrušit je lze jen vydáním nové⁴⁷, ovšem žádný právní postih v případě nedodržení nenastává kvůli nejasnému postavení kolektivních smluv v československé legislativě.

Obsah zkoumaných smluv z ostravsko-karvinského kamenouhelného revíru se mění na základě situace, která zrovna v revíru panovala. Základ tvoří dohoda o pracovní době, mzdě, přidělu deputátního uhlí a ujednání o užívání § 1145 občanského zákona, hovořící o náhradách v době nemoci či úrazu. Některé dále ustanovují přídatky na děti nebo příspěvky na byt. Ty se objevují převážně v letech 1922 a 1923 jakožto následek nedostatku závodních bytů, kdy ženatí dělníci dostávali příspěvek k nájmu v soukromých bytech.⁴⁸

Každá kolektivní smlouva obsahovala dodatky s vysvětlivkami a poznámkami, kde se například uvádělo, že průměrný havířský výdělek měl činit určitou částku, měnící se v průběhu let. Nejednalo se ovšem o mzdu minimální, ale o mzdu podléhající výkonu daného havíře, tudíž neexistovala záruka, že této částky skutečně havíř dosáhl. Normálním

41 Z. DEYL, *Kolektivní smlouvy*, s. 9.

42 Zákon č. 26/1907 novela živnostenského řádu vycházející z císařského patentu č. 227/1859 ř.z.

43 Zákon č. 144/1920 Sb. Zákon o závodních a revírních radách při hornictví.

44 Z. DEYL, *Kolektivní smlouvy*, s. 12.

45 V. DUNDR, *Kolektivní smlouvy*, s. 13–14.

46 Vladimír MAŘÍK, *Kolektivní smlouvy*, Praha 1954, s. 11.

47 V. DUNDR, *Kolektivní smlouvy*, s. 13.

48 Archiv Slezská Ostrava, I/3 SDF, a.s., Důl Zárubek, č. kart. 35.

výkonem havíře k dosažení stanovené částky se rozuměly „*průměrná síla a dovednosti při normální pili a při plném využitkování pracovní doby*.“⁴⁹ Průměrný havířský výdělek za směnu bez přídaveků v letech 1919 se pohyboval okolo 23 Kč⁵⁰, v následujícím roce stoupl na 44 Kč, v roce 1922 na 45 Kč a v letech 1923 a 1928 se držel na částce 39,15 Kč. V tomto případě se jedná o havířskou mzdu, tedy mzdu pro kvalifikovaného dělníka v hornické oblasti, což všichni nebyli. Nádeníci si vydělali v rozmezí 11,10 Kč až 30 Kč za směnu v závislosti na tom, kolik let měli odslouženo. Stejně tak dosahovali hlídači, kočí nebo zahradníci bez vyučení. Ženy pracující na povrchu si v závislosti na věku vydělaly od 9,10 Kč do 17,60 Kč za směnu.⁵¹

Během komunistických agitací v revíru se často objevovala informace, že zaměstnavatelé zruší osmihodinovou pracovní dobu, což legislativně nebylo možné. Kolektivní smlouvy obsahovaly informaci o této pracovní době (soboty dokonce šest hodin pro důlní dělníky), ale vzhledem k nejasnému právnímu postavení smluv je nutno zmínit zákon o osmihodinové pracovní době č. 91 z roku 1918. V § 1 odstavci 3, který přímo pojednává o hornických podnicích, se ustanovuje, že přeprava na místo práce nesmí přesáhnout více jak půl hodiny a při špatných podmínkách v dole (trvale vysoké teploty, nedostatečné větrání nebo velký přítok vody) se může správa závodu dohodnout na zkrácení pracovní doby na sedm hodin včetně přepravní doby. Při práci přes čas je v § 6 uzákoněn speciální přírůstek.⁵² Ve sledovaných smlouvách se jednalo o cca 25 % ve všední dny, ve svátky jako Nanebevstoupení Páně nebo Svatodušní pondělí přírůstek 38 % a v dny noremní 75 %. Noremními se myslí významné dny jako 28. říjen, Nový Rok nebo Velikonoční pondělí.⁵³

Jednodenní stávky

Zajímavým fenoménem, který lze pozorovat na základě pramenného bádání, jsou jednodenní stávky.⁵⁴ Ty reflektovaly aktuální situaci v jednotlivých závodech a většinou se jednalo o výstražné stávky, které pouze upozorňovaly na daný problém dělnictva nebo o protesty proti jednání na pracovišti. Stávalo se, že stávky podobného typu probíhaly spontánně a neorganizovaně, tudíž nebyly schváleny zástupci těžišťstev, kterým měly

49 Archiv Slezská Ostrava, I/17 BaHS, a.s., Důl Ludvík, č. kart. 4.

50 Archiv Slezská Ostrava, I/3 SDF, a.s., Důl Zárubek, č. kart. 140.

51 Archiv Slezská Ostrava, I/3 SDF, a.s., Důl Zárubek, č. kart. 35.

52 Zákon č. 91/1918 Sb. Zákon o osmihodinové pracovní době.

53 Archiv Slezská Ostrava, I/3 SDF, a.s., Důl Zárubek, č. kart. 35.

54 Přestože existují dobová data o celkovém počtu stávek (Gustav Reif zpracoval článek pro *Československý statistický věstník* o hornických stávkách pro Čechy, Moravu a Slezsko v letech 1918 a 1919. Viz *Československý statistický věstník*, březen 1921, č. 4–5, s. 205–220.), údaje čistě pro jednodenní stávky nejsou zcela zpracovány. Státní úřad statistický zveřejnil tabulku hornických stávek a výluk pro celou republiku pro léta 1917–1922, viz NS RČS 1920–1925, PS, tisk 4300, část č. 7, online, dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4300_07.htm (cit. 1. 6. 2025). Na základě zkoumaných pramenů k danému období lze předpokládat, že jednodenní stávky nebyly ničím překvapivým a mohly se objevovat každý měsíc. Ovšem vzhledem k povaze některých z nich (spontánnost), nelze s přesností určit kvantitativní údaj.

odborové organizace oznámit konání stávek. V tomto případě, podle kolektivní smlouvy⁵⁵, neměl stávkující horník nárok na proplacení zameškané směny, která se považovala za neomluvenou a byla stržena ze zbývajících dnů dovolené.

Pro zjednodušení popisu průběhu jednodenních stávek, lze je rozdělit do příslušných kategorií. První kategorií jsou stávky proti snižování mezd, které na základě výzkumu je možno dále rozdělit do dvou menších podskupin – spontánní zastavení práce na dole na kratší část dne (tedy stávce bez předchozího vyjednávání a schůzí) nebo celodenní stávka, které předcházelo delší jednání mezi horníky a správou závodu, popřípadě byly konány hromadné šachetní nebo veřejné schůze, kde se intenzivně diskutovalo o následujícím vývoji.

První podskupina by se dala považovat za nejjednodušší formu stávky. Byla ukončena v krátkém časovém horizontu (v některých případech lze hovořit o desítkách minut) a měla také rychlé a jednoduché řešení ze strany správy závodu. Ačkoliv se jednalo převážně o spontánní stávky, hlavně v tom smyslu, že nenavazovaly na předchozí vyjednávání, měly základ v provokaci nebo agitaci ze strany převážně komunistického dělnictva. Jako příklad lze uvést stávku z 2. září 1925 na jámě Trojice ve Slezské Ostravě, která trvala pouhou půl hodinu.⁵⁶ Na této jámě se nedosahovalo v některých předcích (v ražbě)⁵⁷ průměrné mzdy 39,15 Kč a horníci se následně dožadovali nápravy u závodních inženýrů, kteří je pouze odbyli slovy, že se to v budoucnu napraví. Tento postoj se nelíbil komunistickým horníkům, kteří žádali okamžité zastavení práce na odpolední směně, což se jim také povedlo. Mezitím ale probíhala jednání mezi závodní radou a správou závodu, která přinesla okamžité řešení v podobě kontroly zmíněných předků a následné úpravy mezd podle ujednání v kolektivních smlouvách. Horníci odpolední směny proto po půlhodinovém zpoždění sjeli do dolu na svá pracoviště bez jakýchkoliv postihů ze strany vedení závodu. O této stávce se vyjádřilo i Rudé právo, které naopak tvrdilo, že krátké zastavení provozu na jámě bylo reakcí na systematickou provokaci ze strany vedení závodu: „*Že ostravské dělnictvo nedá se jen tak snadno úplně zotročit a zdolati a že probouzí se v něm nový duch odboje, tomu nasvědčují události na jámě Trojice ve Slezské Ostravě.*“⁵⁸

Naopak celodenní stávky spontánní nebyly, jelikož zastavení práce na celý jeden den bylo proklamováno s předstihem prostřednictvím schůzí. Příkladem je dlouhodobě plánovaná jednodenní stávka 30. září 1924, která předcházela sjezdu konaného dne 14. září téhož roku na popud ostravských komunistů. Na této schůzi bylo přijato usnesení, že v následujících dnech proběhnou veřejné závodní a šachetní schůze, na nichž se bude

55 Archiv Slezská Ostrava, I/3 SDF, a.s., Důl Zárubek, č. kart. 35.

56 Zemský archiv v Opavě (ZA v Opavě), Policejní Ředitelství Moravská Ostrava (PŘMO), inv. č. 1291, sign. 8/28, č. kart. 235, Protestní půlhodinové zastavení práce na jámě Trojici ve Slezské Ostravě proti snižování mezd dne 2. 9. 1925.

57 Ražba (práce na předcích) je jednou z činností práce v dole, při které vznikaly chodby a patra vedoucí ke slojím. Viz Viola SUCHÁNKOVÁ (PŠENICOVÁ), *Život a práce horníků z Dolu Vítězný únor za dob normalizace metodou oral history*. Ostrava 2022 (nepublikovaná diplomová práce).

58 *Rudé právo*, 6. září 1925, č. 208, s. 4.

diskutovat na téma „*Boj proti drahotě a nutnost zvýšení mezd*“ a uskuteční se silná agitační činnost k již zmíněné stávce 30. září. Zájem o diskusi byl obrovský, šachetních schůzí proběhlo devadesát a veřejných celkem sedmnáct, na kterých se slov ujali především komunističtí řečníci. Ti vedli útočné projevy proti podnikatelům, kteří podle jejich slov měli připravovat zrušení osmihodinové pracovní doby a tím i zrušení třetí směny, tudíž by horník pracoval za stejnou mzdu delší časový úsek. Požadavek podnikatelů pak měla schválit vláda za pomoci sociálních demokratů.⁵⁹ Zákonné ukotvení osmihodinové směny bylo pevně dané, tudíž lze jen zmínit, že se jednalo o silně dezinformační rétoriku komunistických agitátorů.⁶⁰ Přesto se objevovali horníci, převážně podporující sociální demokracii, kteří odmítali vstoupit do těchto komunisty proklamovaných stávek z důvodu neproplacení zameškané směny toho dne, což by pro některé hornické rodiny bylo nemyslitelné. Komunisté se je snažili přesvědčit slovy, že je lepší přijít o jeden denní výdělek než o třetí směnu, což jak již bylo zmíněno výše, nebylo legislativně možné. Přesto byl tento narativ jedním z nejsilnějších a nejúčinnějších, tudíž se povedlo několik horníků přesvědčit k účasti ve stávce.⁶¹

Agitace řečníků komunistické strany se ale neomezila pouze na slovní upozornění, že podnikatelé zamýšleli zrušit osmihodinovou pracovní směnu, rozšířila se na apel, aby komunističtí horníci a jejich manželky dorazili 30. září před ranní směnou k bráně závodu a veškerou silou zastavili přicházející dělnictvo, které se rozhodlo do práce nastoupit. Poté měli v plánu odejít na připravované tábory lidu konané v Ostravě, Fryštátě a Bohumíně.⁶²

Proklamovaná stávka proběhla nakonec pouze na jámě František v Horní Suché ve Slezsku, na jámě Alpince v Porubě a na jámě Evžen v Petřvaldě s celkovou účastí asi 30 % veškerého osazenstva ze zmíněných jam. Komunistickým horníkům se nepovedlo strhnout do stávky ostatní dělnictvo, tudíž stávka selhala. Zároveň nikde nebyl porušen veřejný klid a pořádek, dokonce ani nepanovala bojová nálada mezi dělnictvem, která se projevovala na schůzích v předchozích dnech. Vládní orgány vyhodnotily situaci následovně: „*Celkově lze tedy říci, že celá široce založená akce komunistů na ovládnutí dělnických mas potkala se s nezdarem a bude nyní na ostatních dělnických stranách, aby vytvořené situace ve svůj prospěch využily a získali pro sebe dělnictvo, které nyní vidí, že komunistická strana není pánem Ostravska, že se ono nemusí obávat terorizování se strany komunistů a že pokud mu záleží na klíčovém vývoji poměrů na Ostravsku může se zcela spolehnout na vydatnou podporu ze strany úřadů a veřejných činitelů.*“⁶³

Průběh i závěr této skupiny jednodenních stávek byl srovnatelný. Neúspěch komunistické agitace stál převážně na mylném přesvědčení, že se podaří získat horníky z jiných politických stran, čímž by rozsah jednotlivých stávek byl větší. To se stávalo

59 ZA v Opavě, PŘMO, inv. č. 1144, sign. 1895, č. kart. 232, sjezd na popud komunistické strany.

60 Viz zákon č. 91/1918 Sb. Zákon o osmihodinové pracovní době.

61 ZA v Opavě, PŘMO, inv. č. 1144, sign. 1895, č. kart. 232, sjezd na popud komunistické strany.

62 Tamtéž.

63 ZA v Opavě, PŘMO, inv. č. 1144, sign. 1895, č. kart. 232 – záznam o průběhu stávky.

spíše u vícedenních stávek, do nichž se zapojovalo také sociálně demokratické hornictvo v mnohem větším rozsahu než u jednodenních stávek této kategorie.

Druhá kategorie stávek byla proti propuštění dělnictva. Tato skupina by se daly zařadit mezi částečně spontánní a neohlášené. Částečné v tom smyslu, že se většinou horníci domlouvali mezi sebou těsně před začátkem pracovní doby nebo v hospodách. Promeškané pracovní hodiny během těchto stávek nebyly nijak proplaceny a odečítaly se z dovolené. Tento typ stávek probíhal na jedné jámě, kde mělo k propuštění dělnictva dojít, tudíž bylo málo pravděpodobné, že by se rozrostly do jiných částí ostravsko-karvinského revíru. Důvodů k propouštění dělnictva bylo několik, ale nejčastější příčinou byl nedostatek práce kvůli nízkému odbytu uhlí. Zaměstnavatel měl právo dát horníkovi výpověď, ovšem vždy platila výpovědní lhůta čtrnáct dní. Po tuto dobu byl zaměstnavatel povinen platit dělníkovi mzdu.⁶⁴ V případě, že horníci pracovali na závodě více jak tři roky, bylo potřeba, aby zaměstnavatel podal návrhy o hromadném propouštění dělníků závodnímu výboru, jehož kompetence se řídily zákonem z 12. srpna 1921.⁶⁵ Pokud závodní výbor shledal, že propuštění nebylo pravomocné, předal návrh rozhodčí komisi, která měla sedm dní na prozkoumání návrhu a její rozhodnutí již bylo konečné. Dělník pracující na závodě nesměl být propuštěn pro přítomnost v politické, odborové, národní nebo náboženské organizaci, jejichž činnosti nijak nezasahovaly do dění na pracovišti, a také kvůli diskriminaci vyplývající z jeho věku nebo majetkového poměru (viz § 3). Dalším důvodem k propuštění dělnictva byly kázeňské přestupky horníků, ty se ale týkaly menšího počtu oproti hromadným propouštěcím akcím při nedostatku práce.

Hromadné propouštění dělníků z práce bylo využíváno komunistickou stranou k agitaci a k pokusům o prosazení jiných požadavků jako zvýšení mezd nebo poskytnutí drahotných příspěvků, což v případě nízkého odbytu uhlí a nedostatku práce nebylo vůbec možné. „*Na spravedlivý požadavek, aby byly mzdy přiměřené k vzrůstající drahotě zvýšeny, odpovídají mezinárodní lupiči tím, že ohlašují další propouštění horníků. Tisíce dělnických rodin bude teď na zimu vyhozeno z práce, protože to žádá zajištění zisků kapitalistickým, uchvatitelům uhelného bohatství země.*“⁶⁶ Redakce Rudého práva se vyjádřila, že vláda je lhotejná k životu horníka a nezasáhne proti zaměstnavatelům a proti hromadnému propouštění, což v praxi ani nebylo možné. „*Také po stávce vláda mlčky přihlíží k hromadnému propouštění horníků na Ostravsku a nedbá stížností do porušování práv závodních rad hornických.*“⁶⁷ Závodní rada měla podle § 2 zákona o závodních a revírních radách při hornictví spolupůsobit při propouštění dělnictva.⁶⁸

Zástupci sociální demokracie samozřejmě odmítali hromadné propouštění dělníků, přesto byli ochotni přistoupit na dohodu se zaměstnavateli, pokud to bylo výhodné a dělníci

64 Archiv Slezská Ostrava, I/3 SDF, a.s., Důl Zárubek, č. kart. 35.

65 Zákon č. 330/1921 Sb. O závodních výborech.

66 Rudé právo večerník, 17. listopadu 1924, č. 265, s. 1.

67 Rudé právo, 6. května 1925, č. 105, s. 2.

68 Zákon č. 144/1920 Sb. O závodních a revírních radách při hornictví.

z toho vyšli co možná nejlépe. „*Bude-li se muset počet dělnictva obmeziti na takový stav, aby odpovídal možnosti odbytu, může se toto státi jen tehdy, až budeme alespoň přibližně určitě moci posouditi, na jaký odbyt můžeme počítati.*“⁶⁹ Zároveň se sociálně demokratičtí zástupci několikrát vyjádřili ve svých stranických novinách o nepříznivých situacích, jaké by nastaly po hromadném propuštění, a to k nárůstu trestné činnosti jako loupeží či vražd, nebo prostituce v případě manželek a dcer někdejších horníků.

Výsledky této kategorie jednodenních stávek mohly být pouze dva, a to buď zrušení nebo ponechání výpovědi. V případě trvání zaměstnavatelů na výpovědi mohlo dojít také k navýšení počtu propuštěných horníků z důvodu například disciplinárního prohrěšku. Tato situace nastala na jámě Barbora v Karviné dne 4. května 1925. Tento případ se týkal odpolední směny, která sice přišla na pracoviště, řádně se zapsala a provedla potřebné úkony k přípravě před spuštěním do dolu, ale následně horníci popadli pracovní náčiní a shromáždili se kolem spouštěcí klece za účelem projevení nesouhlasu o propuštění dělníků, které proběhlo 30. března 1925. Tato skupina horníků počkala, než vyjede z pracoviště ranní směna, která se k té odpolední připojila. Následně se kolektiv asi devíti set horníků spojil a postupoval do závodní kanceláře, kde chtěl vyjednávat se závodním radou o znovupříjetí propuštěných horníků. Vzhledem k tomu, že horníci byli vybaveni svými pracovními nástroji, pojali závodní úředníci podezření, že by se mohli uchýlit k násilnostem. Z toho důvodu bylo povoláno četnictvo, které skupinu horníků přimělo počkat v závodní čekárně, kde se strhla vášnivá debata na téma propouštění dělníků. Z důvodu promeškání nástupu na pracoviště byla správou závodu bez náhrady výdělků zrušena celá odpolední směna. Následně vydalo Ředitelství horní a hutní společnosti prohlášení, že dojde k propuštění dalších asi sto horníků z jámy.⁷⁰

Splnění požadavků těchto stávek stálo v konečném důsledku na vedení závodů nebo na případném přezkoumání závodním výborem, popřípadě rozhodčí komisí. Propuštění z práce mohlo být pro některé hornické rodiny fatální, a to nejen z důvodu ztráty pravidelného příjmu, ale také kvůli ztrátě veškerých výhod plynoucích z kolektivní smlouvy (deputátní uhlí, příspěvky na děti, na bydlení...). Mnohdy se mohlo jednat o jedinou možnost, jak uživit rodinu. Určitá pomoc přicházela hlavně horníkům, kteří byli organizováni v odborových organizacích. Těm byla na základě gentského systému od roku 1925 vyplácena podpora v nezaměstnanosti. Pozoruhodná situace ohledně nezaměstnaných horníků se objevovala v polských hornických městech. V případě ztráty zaměstnání na závodě se stávalo, že polští horníci a jejich rodiny postupně přicházeli o bytové vybavení a následně o celý byt, což je přivedlo k životu na okrajích hornických měst, kde byli nuceni stavět primitivní příbytky. Tento fenomén se rozšířil natolik, že na periferii Hornoslezské pánve začaly vznikat kolonie chudých. Za tohoto předpokladu polský horník raději souhlasil

69 Duch času, 8. listopadu 1922, č. 303, s. 2.

70 ZA v Opavě, PŘMO, inv. č. 1288, sign. 8/25, č. kart. 235, propouštění dělnictva a protestní demonstrace proti propouštění dělnictva na jámě Barboře v Karviné dne 4. 5. 1925.

se snížením mezd, než aby přišel o dobře placené místo.⁷¹ Naopak v případě ostravsko-karvinského revíru lze sledovat zajímavý paradox, který nastal – horník měl strach ze ztráty zaměstnání, přesto vstupoval do stávky s vědomím, že o svou práci může v důsledku tohoto přijít. To bylo částečně zapříčiněno již několikrát zmiňovanou komunistickou kampaní, která přesvědčovala horníky k masivní účasti na stávce, protože čím více by se jich do stávky zapojilo, tím menší šance by byla, že by zaměstnavatelé vyhodili všechny. Toto jednání bylo v konečném důsledku proti samotnému dělnictvu, na což upozorňovala sociální demokracie a jiné politické strany, které obviňovaly komunistickou stranu z politické machinace a využívání dělnictva jako prostředku k politickým cílům.

Poslední kategorií jednodenních stávek byly stávky za zlepšení pracovních podmínek, což byla zvláštní skupina, která byla velmi individuální a souvisela s tím, jak bylo s horníkem na pracovišti zacházeno. Důvodů mohlo být hned několik, například se mohlo jednat o stávkování z důvodu nedůstojných podmínek na dole nebo z důvodu nepřipustného chování nadřízených vůči podřízeným, tak jako se stalo 4. listopadu 1925 na jámě Hlubina v Moravské Ostravě.

Den před tím byl vozač E. Hranický zaměstnán během ranní směny u sloje rozdělováním a odesíláním prázdných vozů do části revíru, jenž mu určil jeho nadřízený dozorce A. Krupa. Po desáté hodině ráno přišel k vozači dozorce z jiné části závodu F. Vojkovský a nařídil mu, aby prázdné vozy posílal do jeho části. To vozač Hranický odmítl a došlo mezi oběma muži k hádce, která byla ostře ukončena Vojkovským argumentem, že je nejstarším dozorcem a jeho část závodu by utrpěla nesmírnou škodu, kdyby tam nebyly posílány prázdné vozy. Vozač Hranický i tak nadále posílal prázdné vozy do části jeho nadřízeného dozorce. Natož opět přišel dozorce Vojkovský, strčil do Hranického a odtlačil si prázdné vozy sám. Následující den se sešli horníci před směnou v koupelně a domluvili se, že nenastoupí do práce, aby přednesli správě závodu požadavky na odstoupení dozorce Vojkovského. Vzhledem k tomu, že jim nebylo vyhověno, vstoupili do stávky, která měla trvat, dokud se celá věc neprošetří. Ještě v průběhu dopoledne bylo ujednáno, že celá situace bude předána závodní radě k projednání, což stačilo k tomu, aby ještě téhož dne odpoledne byla obnovena práce.⁷²

Možno podotknout, že právě tento typ jednodenních stávek byl jakousi silou dělnictva prosadit si určité personální změny u vedení závodu nebo aspoň minimálně mohlo dojít k přezkoumání okolností, které leckdy ukázaly nefunkční složky dané jámy. Rovněž se ale jednalo o velmi individuální záležitosti, tudíž nelze zobecnit celou kategorii do nějakého jednotného vzorce s podobnými závěry a průběhy, tak jako tomu bylo u předchozích skupin jednodenních stávek.

⁷¹ Jerzy JAROS, *Historia górnictwa węglowego w zagłębiu górnośląskim w latach 1914–1945*, Katowice – Krakow 1969, s. 147–150.

⁷² ZA v Opavě, PŘMO, inv. č. 1292, sign. 8/29, č. kart. 235, protestní jednodenní stávka na jámě Hlubina v Moravské Ostravě dne 4. 11. 1925 proti chování důlních dozorců.

Závěr

Cílem této studie bylo analyzovat příčiny sociálního konfliktu v ostravsko-karvinském kamenouhelném revíru v období první poloviny 20. let 20. století, se zvláštním důrazem na drahotu, kolektivní smlouvy a jednodenní stávky. Specifické tematické členění této studie bylo zvoleno záměrně, aby odpovídalo mnohohrstevnaté povaze zkoumaného jevu. Hlavním přínosem této práce je rozčlenění jednodenních stávek do příslušných kategorií na základě archivního výzkumu, zasazení stávek do kontextu drahoty a podrobná analýza kolektivních smluv a jejich role ve stávkovém hnutí.

Vzhledem k rozsáhlosti tématu sociálního dialogu, jehož součástí jsou také hornické stávky, je možno navázat jak v časové kontinuitě, tak prostřednictvím dílčích témat. Lze zmínit například roli žen ve stávkovém hnutí nebo důsledky nezaměstnanosti na hornictvo v revíru. Sociální téma v hornickém prostředí lze komparovat napříč režimy. Výzkum sociálního dialogu v nejzranitelnějších skupinách obyvatelstva je zásadní z hlediska odlišného obrazu na první republiku než z pohledu prvorepublikových elit. Proto je překládána studie spíše náhledem do složitého tématu, jež se odehrával v ostravsko-karvinském kamenouhelném revíru a lze na ni navázat v budoucím výzkumu. Vzhledem k nespočtu dostupných archivních pramenů a novinovým článkům se nabízí rozsáhlý potenciál pro další historický výzkum a hlubší analýzu problematiky v dělnickém prostředí v daném období. Díky dobovým periodikům lze interpretovat stanoviska aktérů v bezprostřední reakci na dané sociální problémy a porovnat tak různou rétoriku, která je zřetelná nejvíce mezi stranou sociálně demokratickou a komunistickou. Stejně tak lze sledovat náladu mezi samotným hornictvem, a to prostřednictvím záznamů schůzí a konferencí.

Hornické stávky v ostravsko-karvinském kamenouhelném revíru během první republiky převážně vznikaly ze mzdových požadavků vyplývajících z drahotní situace, kterou postihla celá republika. Odborové organizace, jako sociálně demokratický Svaz horníků, upřednostňovaly vyjednávání s majiteli dolů, aby předešly vyostřeným stávkám. Naopak rudé odbory, Mezinárodní všeodborový svaz, využívaly stávek a hornictva ke svému politickému cíli. To způsobovalo silný rozkol mezi komunistickou a sociálně demokratickou stranou. Po většinu času se horníci, a hlavně komunističtí předáci uchýlovali k jednodenním výstražným stávkám, které měly za cíl zvýšení hornických mezd a předem se o jejich konání hovořilo. Hornictvo jako takové se uchýlovalo ke spontánním, často několikaminutovým stávkám v případě nespokojenosti. Pomyslnou právní oporu nacházeli horníci v kolektivních smlouvách. Ač nebyly nijak právně ukotvené, bylo na ně často odkazováno nejen během samotných stávek, ale také během vyjednávání, která stávkám předcházela.

Drahoty ve státě byla ve sledovaném období způsobena především zdražením mouky a obilí. Kvůli nízké úrodě byla celá Evropa nucena nakupovat obilí na americkém trhu, což způsobilo zvýšení cen pro evropský trh. Současně s cenami obilí začali spekulovat tuzemští obchodníci, a to i přes fakt, že v druhé polovině roku 1925 ceny obilí na americkém trhu postupně klesaly. Stát reagoval na situaci nákupem obilí, aby reguloval ceny na trhu a zamezil obchodníkům další stupňování cen. Ač se komunisté i sociální demokraté shodovali

ohledně požadavku zvýšení hornických mezd, každá strana měla svou vlastní rétoriku. Komunistická strana vnímala stávky jako jediný správný postup, jak si vydobýt zvýšení mezd. Oproti tomu sociálně demokratická strana se přiklápěla ke kompromisům, kterým předcházela vyjednávání s majiteli dolů. To byl často důvod k soupeření obou stran.

Revír často postihovaly jednodenní stávky, jež jsem rozdělila do mnou vytvořených skupin na základě analýzy archivních pramenů. Jednou ze skupin byly stávky proti snižování hornických mezd. Ty lze dále rozdělit na spontánní krátkodobé akce nebo na plánované celodenní stávky proklamované několik dní dopředu. Dalšími skupinami jsou stávky proti propouštění dělnictva a stávky za zlepšení pracovních podmínek na pracovišti, jež z velké části trvaly jen několik desítek minut. Stávalo se, že komunisté vyvolali na jednotlivých jámách silné rozbroje a docházelo k násilnostem, kvůli čemuž pak byli obviňováni sociálními demokraty z vedení politického boje bez ohledu na konečné důsledky pro hornictvo.

Během výzkumu jasně vyplynulo, že komunisty řízené akce byly vedeny s politickým cílem a proti sociální demokracii a podnikatelům. To vyplývalo hlavně ze záznamů komunistických schůzí, kde z některých řečníků chrlil ohromný radikalismus. Komunisté opakovaně využívali násilí a dezinformace, aby přesvědčili co největší masu lidí. Boj vedli i přes nepříznivou ekonomickou situaci a šli až za hranu bezpečnosti, když nařizovali zastavit udržující práce. Ty byly důležité pro chod celého dolu a jejich zastavení by mohlo způsobit komplikace v následném obnovení prací. Radikální taktika komunistů, vést stávky s požadavky vyšších mezd v dobách odbytové krize, nebyla běžnou praxí ve stávkovém hnutí horníků. Tato strategie, typická pro zkoumané období, vycházela z přesvědčení ostravských komunistických předáků (například Pergla či Trlíka), poněvadž pražští komunisté se k bojům na Ostravsko-Karvinsku stavěli spíše odtažitě.

Issues of the strike movement in the mining environment of the Ostrava-Karvina coalfield in the first half of the 1920s
(Summary)

The miners' strikes in the Ostrava-Karviná coalfield during the First Republic were mainly caused by wage demands resulting from the drastic situation that affected the whole republic. Trade unions, such as the Social Democratic Miners' Union, favoured negotiations with mine owners to prevent escalated strikes. Conversely, red unions, used strikes and the miners to wage their political struggle. This caused a strong split between the Communist and Social Democratic parties. Most of the time, the miners, and especially the communist leaders, resorted to one-day warning strikes to raise miners' wages, which were announced in advance. As such, the miners resorted to spontaneous strikes, often lasting several minutes, in cases of dissatisfaction. The miners found imaginary legal support in the collective agreements, which, although they were not legally anchored in any way, were often referred to not only during the strikes themselves, but also during the negotiations that preceded the strikes.

Použité zdroje:

Archivní fondy:

Archiv Slezská Ostrava
Báňská a hutní společnost, a.s.

Důl Herbert
Důl Zárubek
SDF, a.s.
Zemský archiv v Opavě
Policejní ředitelství Moravská Ostrava

Tištěné prameny:

Československý statistický věstník

Dělnický deník

Duch času

Odborové sdružení československé – ústřední korespondence a statistický časopis československých odborných a vzdělávacích spolků

Rudé právo večerník

Literatura:

Stanislav ADAMČÍK, *Dělnické hnutí na Ostravsku do roku 1900*, Ostrava 1955.

František ČAPKA, *Odbory v českých zemích v letech 1918–1948*, Brno 2008; Vladimír DUBSKÝ a kol., *Historický vývoj rudých odborů*, Praha 1989.

Ivo ČERNÝ, Ivo a kol., *Uhelné hornictví v ostravsko-karvinském revíru*, Ostrava 2003.

Zdeněk DEYL, *Kolektivní smlouvy v Československu 1918–1938*, Praha 1987.

Miloň DOHNAL – Eva HÁJKOVÁ–Vladimír MARIÁNEK, *Z dějin dělnického hnutí na Ostravsku za předmnichovské republiky*, Ostrava 1964.

Vladimír DUBSKÝ a kol., *Historický vývoj rudých odborů*, Praha 1989.

Václav DUNDR, *Kolektivní smlouvy pracovní*, Praha 1924.

Jan GALANDAUER, *Od Hainfeldu ke vzniku KSČ. České dělnické hnutí v letech 1889–1921*, Praha 1986.

Andělín GROBELNÝ – Bohumil SOBOTÍK, *Dělnické hnutí na Ostravsku*, Ostrava 1957

Jerzy JAROS, *Historia górnictwa węglowego w zagłębiu górnośląskim w latach 1914–1945*, Katowice – Krakow 1969.

Kamenouhelné doly ostravsko-karvinského revíru. Ostrava 1929.

Stanislav KNOB, *Stávky v rakouském Slezsku v letech 1948–1918*, Ostrava 2011 (nepublikovaná disertační práce).

Eduard KUBŮ – Jaroslav PÁTEK a kol., *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Praha 2000.

Vladislav LACINA, *Zlatá léta československého hospodářství 1918–1929*, Praha 2000.

Jiří MAJER a kol., *Uhelné hornictví v ČSSR*, Ostrava 1985.

Vladimír MAŘÍK, *Kolektivní smlouvy*, Praha 1954.

Věra OLIVOVÁ a kol., *Z dělnických bojů v letech 1921–1923*, Praha 1960.

Milada PURKYŇOVÁ, *Úloha KSČ v prvních obranných hornických bojích na Ostravsku v letech 1921–1922*, in: Ostrava. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města, sv. 9, Ostrava 1977, s. 73–97.

Jakub RÁKOSNÍK, *Naše zlatá léta: Mýtus ekonomické vyspělosti první republiky*, Dějiny a současnost, roč. 30, 2008, č. 3, s. 14–16.

J.RÁKOSNÍK, *Odvracená tvář meziválečné prosperity. Nezaměstnanost v Československu v letech 1918–1938*, Praha 2008.; TÝŽ, *Zásady ochrany a boje nezaměstnaných v kontextu programu KSČ v letech 1921–1938*, in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, sv. 1, Praha 2003, s. 41–63.

Jan STEINER, *Za jednotnou frontu proti kapitálu. Základní otázky vedení třídních bojů a politiky KSČ v Ostravské průmyslové oblasti v letech 1924–1925*, Ostrava 1969.

Viola SUCHÁNKOVÁ (PŠENICOVÁ), *Život a práce horníků z Dolu Vítězný únor za dob normalizace metodou oral history*. Ostrava 2022 (nepublikovaná diplomová práce).

Zdeněk ŠOLLE, *Dělnické hnutí v českých zemích koncem minulého století (1887–1897)*, Praha 1951.

Mgr. Viola Suchánková
Doktorandka Ostravské univerzity
viola.psenicova@gnj.cz